

ג. אין נותנים מתנה לכהן עם הארץ. (לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה'. ואם אין שם כהן חבר או שאינו רוצה לקבל – יתן לעם הארץ ואל ימתין עד שיזדמן לו חבר. תוס' ורמב"ן – כאן ובפ"ד דבכורות; יו"ד סא, ז. ואפילו אם החבר במקום קרוב, אין להמתין עד שיבוא. תשובת בית יעקב קמב – מובא בפ"ת סא סק"ב. וכן אם החבר עשיר ואינו נצרך – יכול ליתן לעני עם-הארץ. תוס' לעיל קד, ואמנם שם מדובר על מתנות דרבנן, אך נראה שה"ה במתנות דאורייתא שהם חולין, שאין שם חשש טומאה. ואף התוס' כאן מודים בדבר – עפ"י מעדני יו"ט; אגרות משה יו"ד ח"א קמד).

ד. מתנות שבאו ליד כהן בטבלן, כגון שבאה הבהמה לידו כפקדון (עפ"י רש"י) – הגזול ממנו או המזיקן – חייב לשלם לו, למ"ד 'מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי', שכבר זכה בהם. (וכן הלכה – ר"ן; ש"ך יו"ד סא סק"ב, וע"ש בפתחי תשובה סק"ב). ודין זה אמור הן בזרוע לחיים וקבה הן בתרומות ומעשרות. (א. ודוקא כשהבהמה בידו לאחר שחיטתה, אבל מחיים – לא, שעדיין לא חל החיוב. פוסקים. ב. יש סוברים שאין חייבים לשלם לו אלא רק לאחר שהורמו המתנות אחר שבאו לידו בטבלם, ולא קודם לכן. ע' שטמ"ק ועוד). ואולם לענין חזה ושוק במוקדשין – פטור. (זוהי יהיה משפט – ולא אחר. ופרש"י לפי שאין כל הכהנים שוים בהם שאינו ניתן אלא לאותו בית אב. וע' רשב"א טעם אחר).

ה. בעה"ב עשיר העובר ממקום למקום, ונצרך – נוטל לקט שכחה ופאה. (ואפשר דוקא בכגון שנצרך, אבל אם יצא מלכתחילה לדעת כן – לא התירו לו. ע' שו"ת מהרי"ל קנח, ב). לדעת ר' אליעזר, לכשיחזור לביתו ישלם לעניים כמה שלקח. ומן הדין הוא חייב לעשות כן. (רבא. ואפשר שהוא חייב לצאת בידי שמים ולא בדיני אדם. עתוס'). ולחכמים – פטור, שעני היה באותה שעה. (ואפילו ממדת חסידות אין צריך. כ"מ בגמרא). (וכן לענין צדקה – בעה"ב שאינו במקומו וכלו מעותיו ואין לו מה יאכל – יטול צדקה, וכשיחזור לביתו אינו צריך לשלם, כחכמים. שו"ע יו"ד רנג, ד. וע"ש בש"ך). ועשיר שבביתו שנטל לקט שכחה ופאה באיסור – לחכמים, פטור מן הדין אלא ממדת חסידות, (או אף חייב לצאת ידי שמים מן הדין, כנראה תלוי בשתי הלשונות בדברי רב חסדא. ומ"מ בדיני אדם אינו חייב. עפ"י תוס').

דף קלא

- ה. א. אנסו בית המלך גרנו – האם חייב במעשר כנגד מה שנטלו?
ב. מתנות שהן נכסי כהן – האם יכול לעשות בהן כל צרכיו ולהחליפן ולקנות בהן כל דבר?
ג. האם לוי חייב במתנות כהונה?
- א. אנסו בית המלך גרנו – אם בחובו, חייב לעשר, שהרי ע"י נטילתם נפטר חובו, נמצא פורע חובו ממעשרותיו. ואולם אם נטלו ממנו על חנם – פטור מלעשר.
- ב. מנו חכמים את המתנות שהן נכסי כהן, לומר שעושה בהם כל צרכיו וקונה בהם אף דברים שאינם אכל, וכגון עבדים ובהמה טמאה, וכן כל דבר שאינו בר-סחורה, כמו ספר תורה. ובעל חוב נוטלן בחובו ואשה בכתובתה.

ג. מסקנת הסוגיא שמחלוקת תנאים היא, האם הלויים חייבים ליתן זרוע לחיים וקבה לכהן. (הדבר תלוי בשאלה אם נקראו הלויים 'עם' ונכללים במאת העם, אם לאו). רב הסתפק בהכרעת ההלכה, הלכך מספק אין להוציא מהם. וכן דרש מרימר להלכה. (ואם תפש הכהן מידו – מחלוקת הראשונים אם מוציאים מידו של התופש אם לאו. ע' יו"ד סא, כג.)
 אבל ראשית הגז, (שאינן כתוב שם 'עם') – ודאי חייבים. וכן בכל המתנות שיש בהן קדושה ואסורות לזרים, כגון תרומה וחלה – מוציאים מהם.
 ומעשר ראשון – גם לפי הדעה שעזרא קנסם שלא יקבלו מעשרות אלא הכהנים בלבד – הם עצמם אינם חייבים ליתן לכהן.
 (בעל לזיה – חייב במתנות. מנ"ח תקו, יב.)

ר. א. אלו הן מתנות עניים שבפירות ובתבואה?

ב. האם יש זכות לבעלים לתת מתנותיו לעני או לכהן מסוים, או חייב ליתן לזה הבא ראשון ליטול?
 ג. האם העני חייב במתנות עניים?

א. ארבע מתנות בכרם: עוללות, פרט, שכחה ופאה (וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט; כי תבצר כרמך לא תעולל אחריו – הרי שכחה; פאה בכרם – נלמדת מזית).
 שלש בתבואה: לקט שכחה ופאה (ובקצרכם... לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט; כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה, לא תשוב...)
 שנים באילן: שכחה ופאה (כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו; 'לא תפאר' – לא תטול פארותיו. 'אחריו' – זו שכחה).
 (א. שיטת הר"ש (פאה א, ד) והתוס' (ר"ה יב. שבת סח. וכ"כ הרשב"א שם), שבשאר פירות, מלבד דגן כרם וזיתים, אין חיוב פאה מן התורה אלא מדרבנן. ואולם מדברי הרמב"ם נראה לכאורה שגם קטנית ושאר פירות האילן בחיוב פאה מן התורה. וכ"כ הרמב"ן (בשבת שם). וע"ע חו"א יו"ד רג, א.
 ב. ע' שנות אליהו (פאה ז, ב) שיש לקט בזית. ותמהו על כך מסוגיתנו ומפסק הרמב"ם. ע' פאת השלחן ד, לה; מאורות הגר"א – פאה שם).
 מעשר עני – נוהג בכלן.

ב. בלקט שכחה ופאה נאמר לשון 'עזיבה', (או 'תהיה' – יהא בהויתו מאליו, בעזיבה), הלכך אין בהם טובת הנאה לבעלים, וכל עני שבא ראשון ונטל – זכה. (וכתבו התוס' והר"ן כאן, שאעפ"כ אינו חייב ליתן לכתחילה לזה הבא ראשון. אך אם נטל – אי אפשר להוציא ממנו. ואולם הרמב"ם (מתנות עניים א, ה). וע' בהל' תרומות יב, טו) כתב, שכל עני בא ונטל על-כרחם של הבעלים. וע"ע בדבריו בפ"ו הי"א. – מנ"ח תעד, ב. וכן משמע מלשון הרמ"א (יו"ד סא, כח). ואולם הגר"א שם נקט כהתוס'. וע' חו"א (יו"ד רב, ט) שנקט שם מצות הבעלים לתת לעני הבא ראשון, הגם שאין זכות לעני הראשון. ועוד הוכיח שם מהתוס' בב"מ (ו: ד"ה והא), שהבא ראשון יכול ליטול בע"כ של הבעלים, וכדברי הרמב"ם).

אבל מעשר עני המתחלק בבית, (להוציא זה המתחלק בגרנות. ראשונים) – טובת הנאה לבעלים, וזכותו ליתן לעני אשר יחפוץ, (ויכול חברו ליתן לו דבר מועט כדי שיתן לפלוני עני קרובו). וכן במתנות כהונה – טובת הנאה שייכת לבעלים. לפי שכתוב בהן 'נתינה' ולא 'עזיבה'. (ואולם אם בא ליד כהן ונתכוין לזכות, הרי הוא שלו לגמרי, ואף להתוס'. מהגר"ח קניבסקי שליט"א.)

ג. עני חייב במתנות עניים, הן בלקט-שכחה-ופאה (ולקט קצירך לא תלקט - לעני... כלומר, אזהרה זו נאמרה גם לעני), הן במעשר-עני (גזרה שוה לגר לגר משאר מתנות). (יש מי שצדד שאין העני חייב ליתן מ"ע לעני אחר אלא בזה המתחלק בתוך הבית, שכתוב בו לגר, אבל לא במתחלק בגרנות. עפ"י קובץ שעורים פסחים לה. בישוב דהתוס' שם).

דף קלב

- רז. א. מתנות כהונה - האם הן ניתנות לכהנות?
ב. בכור שנתערב בבהמות חולין - מה דין המתנות?
ג. עם מי הכהן דן ותובע את המתנות, עם הטבח או עם בעל הבהמה?
ד. בהמה שהכהן שותף בה - האם חייבת במתנות?
ה. טבח שהוא כהן - האם חייב במתנות?
ו. לכמה כהנים המתנות מתחלקות?
ז. כיצד יש לאכול מתנות כהונה?
ח. האם מותר לאכול מבשר בהמה שלא הורמו מתנותיה?
ט. כהן שאינו בקי בדיני המתנות - האם הן ניתנות לו? ומה דינו של כהן שאינו מודה בעבודה?
א. עולא היה נותן מתנות-כהונה לכהנת, גם כאשר היא נשואה לישראל. ואפשר ליתן לבעלה. (ואם אין רצונה בכך - דנו אחרונים לומר שאינו יוצא ידי חובתו בנתינה זו. ע' יד אפרים ופמ"ג יו"ד סא). וכן נהגו רב כהנא, רב פפא, רב יימר ורב אידי בר אבין, שהיו אוכלים בשביל נשותיהם הכהנות. וכן נפסק להלכה. (טעמו של עולא, ש'כהן' משמע גם כהנת. ואולם לדבי ראב"י 'כהן' משמע למעט נקבות, אלא שבזרוע לחיים וקבה נתרבו הכהנות ממיעוט-אחר-מיעוט, אך שאר מתנות ניתנות לזכרים בלבד).
דבי ר' ישמעאל תנא: 'כהן' - ולא כהנת.
(כתבו ראשונים שפדיון בכור אינו ניתן אלא לזכרים, שנאמר שם לאהרן ולבניו. ויש חולקים).
כל זה אמור במתנות המותרות לזרים, אבל תרומה וכד' - אינה ניתנת אלא לכהנים.
ב. בכור (שפטור ממתנות) שנתערב במאה בהמות חולין - בזמן שמאה שוחטים את כולן - פטורים, שכל אחד יכול לומר: הבא ראיה שבהמה זו חולין ואתן לך מתנותיה. אך זה רק כאשר נפל בבהמה מום קבוע והיא שייכת לישראל (כגון שכבר בא ליד כהן ומכרו לישראל), שאם הוא בכור - אינו ניתן לכהן, אבל בלא"ה, חייב ליתן המתנות מ'מה נפשך', אם משום דין מתנות אם משום בכור.
בזמן ששוחט אחד לכולן - פטור ממתנות של אחד מהן, וחייב בכל השאר.
(והוא הדין לבהמת מעשר שנתערב במאה (לקוטי הלכות בכורות ס).
ג. אמר רבא: דין הכהן עם הטבח. (ואולם אם הטבח נתן לבעלים או שמכרן לאחר - אין חיוב על הטבח אלא על הבעלים. רשב"א.
אעפ"י שהדין עם הטבח, מסתבר שטובת הנאה - לבעלים. ר"ן).
ד. כהן שיש לו שותפות בבהמה - פטורה מן המתנות. (מאת העם - ולא מאת הכהנים). וצריך לסמן זאת בבהמה (כדרך שהיו רגילים), שיש בה שותפות ופטורה היא מן המתנות - כדי שלא יחשדוהו ברשע.